

Okul Öncesi Dönemde Erken Okuryazarlık Becerilerinin Gelişimi

Şenay Özen ALTINKAYNAK¹

Özet

Erken yaşlarda çocuklara sağlanan deneyimler, çocukların okuma yazma ile ilgili olumlu tutum ve davranışlar kazanmasını sağlayarak okuryazarlık için temel oluşturan pek çok beceriyi edinmelerini sağlar. Okuma yazmaya hazırlığa ilişkin erken okuryazarlık becerileri farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Alıcı ve ifade edici dil becerileri, sözcük bilgisi, fonolojik duyarlılık, genel kültür bilgisi, görsel algı, yazı farkındalığı ve alfabe bilgisi erken okuryazarlık alt becerileri olarak farklı araştırmalarda ele alınmaktadır. Nitelikli okuma yazmaya hazırlık çalışmaları okuma yazmaya ilişkin olumlu tutum geliştirilmesinde ve olumlu okuma alışkanlığının kazanılmasında da önemli rol oynar. Bu süreçte yetişkinlerin sorumluluğu bir kat daha artmaktadır. Ailelerin ve öğretmenlerin, okuma yazmaya hazırlıkla ilgili sahip oldukları tutum, davranış, görüş ve uygulamalar sayesinde çocukların bu becerilerinin gelişimi desteklenebilir. Bu bağlamda yetişkinlerin bu becerileri yakından tanımaları ve nasıl destekleyecekleri konusunda bilgi sahibi olmaları önemlidir. Araştırmanın amacı yetişkinlerin bu süreçteki rolünün altını çizerek, uygun destekleme yöntemlerinin sunulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda ilgili alan yazın araştırmacının kullanılabilecek yöntemler ve uygulamalara ilişkin önerileri ile verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Okul öncesi dönem, erken okuryazarlık becerileri.

Development of Early Literacy Skills in Early Childhood

Abstract

Early childhood experiences provide children with the ability to gain positive attitudes and behaviors related to literacy, which provide them the basic skills for literacy. Early literacy skills were categorized in different ways in the literature. Receptive and expressive language skills, vocabulary, phonological sensitivity, general knowledge of culture, visual perception, writing awareness and letter knowledge are discussed in different studies as sub-skills that constitute early literacy. Qualified literacy implementations play an important role for children to develop positive attitudes towards reading and to gain reading habits. Adults within children's environment play critical role in this process. Early literacy skills can be improved by the attitudes, behaviors, perspectives and opportunities which adults have and provide to children in preparation for reading and writing. In this context, it is important that adults get to know these skills and how to support them.

Keywords: Early literacy skills, preschool period

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Kars, Türkiye.
E-mail: ozensenay@gmail.com

Giriş

Erken okuryazarlık, çocukların okuryazarlığa ilişkin sahip olduğu ön beceriler ile okuma için ön koşul durumundaki becerilerin ilişkisinin ortaya çıkarıldığı bir süreçtir. Bu süreçte çocuklardan sözel dil, sözcük dağarcığı, fonolojik farkındalık, görsel ayırt etme, harf farkındalığı, yazı bilinci ve anlama gibi ön becerilere sahip olmaları beklenir. Çocukların okuma sürecine uyumunu kolaylaştıran bu beceriler, aynı zamanda okumayı da kolay öğrenmelerini sağlar (Gupta, 2009).

Lerner (2000) erken okuryazarlığı çocukların; dilin, sözcüklerin, öykülerin, kitapların, şiirlerin dünyasına erken dönemde girmesi olarak ifade eder. Erken okuryazarlık, çocukların yazılı materyalin, sözcüklerin ve dile ait seslerin farkında olabilmelerini içerir ve bu düşünce çocukları erken dönemde öykülerle, kitaplarla ve erken yazma deneyimleri ile tanışmaları için cesaretlendirir. Whitehurst ve Lonigan'a göre (2001), erken okuryazarlık, çocuklara okuma yazma sürecinden önce birtakım becerilerin sunulduğu süreçtir. Erken okuryazarlığa ilişkin farklı tanımlar mevcuttur. Bu farklı tanımların ortak noktası şu şekilde ifade edilebilir; bazı unsurlar okuryazarlığa temel oluşturur ve geleneksel okuryazarlık sürecine "doğrudan ya da dolaylı" olarak katkıda bulunur. Bütün bu öğeler, okuryazarlık sürecinin farklı aşamalarında etki göstermektedirler (Doyle, 2009).

Okuryazarlık becerilerinin gelişimi okuma yazmayı formal olarak öğrenme sürecinden önce başlar. Çocuklar doğumdan itibaren okuryazarlığa ilişkin pek çok beceriye temel oluştururlar. Okul öncesi dönemde çocuklar, dil gelişimlerini destekleyen uyaranlarla karşılaşır. Sözel dildeki bu ilerleme, çocuğun okuma ve yazma becerilerinin gelişimini önemli ölçüde destekler. Ayrıca çocuğun bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimleri de okuma-yazma sürecine önemli katkılar sağlar. Bu bağlamda okuma-yazmanın doğal bir süreç içinde geliştiği ve yaşamın ilk yıllarından itibaren bu becerilere ilişkin deneyimlerin, çocuklarda erken okuryazarlık konusunda farkındalık oluşmasına yardımcı olacağı söylenebilir (Erdoğan, 2013). Erken yaşlarda çocuklara sağlanan bu deneyimler, çocukların okuma yazma ile ilgili olumlu tutum ve davranışlar kazanmasını sağlayarak okuryazarlık için temel oluşturan pek çok beceriyi edinmelerini sağlar. Okuma yazma için gerekli olan erken okuryazarlık becerileri alan yazında farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Alıcı ve ifade edici dil becerileri, sözcük bilgisi, fonolojik duyarlılık, genel kültür bilgisi, görsel algı, yazı farkındalığı ve harf bilgisi erken okuryazarlığı oluşturan alt beceriler olarak farklı araştırmalarda ele alınmaktadır (Hsieh, Hemmeter, McCollum, Ostrosky, 2009; Aarnoutse, Leeuwe ve Verhoeven, 2005; Neuman ve Dickinson, 2002).

Cabell, Justice, Konold ve McGinty(2011) erken okuryazarlık becerilerini sözel dil becerileri ve kodla ilişkili beceriler olmak üzere iki başlık altında toplamıştır. Sözel dil becerileri; alıcı dil ve ifade edici dil (gramer ve kelime) becerileri olarak, kodla ilişkili beceriler ise yazı kavramları bilgisi, alfabe bilgisi, fonolojik farkındalık ve yazma becerileri olarak ifade edilmektedir. Okul öncesi eğitim programında yer

alan erken okuryazarlık becerileri ise; “sözel dil becerisi, genel kültür bilgisi, yazı bilinci, alfabe bilgisi, fonolojik farkındalık, yazı öncesi çalışmalar” şeklindedir (Uyanık ve Kandır, 2010). Çocukların okuryazarlığa karşı olumlu tutum ve davranışlar geliştirmesinde önemli rol oynayan erken okuryazarlık becerileri şu şekilde açıklanabilir:

Sözel Dil Becerisi: Sözel dil, erken okuma-yazmanın temelidir. Birçok kişi tarafından bu becerilerin doğrudan öğretilmeyeceğine ve istem dışı şekilde geliştiğine inanılmasına rağmen dil gelişiminin temeli olan ve çocuğun ilkokula başlamadan önce sahip olduğu sözel dil becerileri, ses farkındalığı, görsel algı, yazı farkındalığı, genel kültür ve okuma olgunluğu üzerinde son derece etkilidir (Dickinson ve Tabors,2001; Girgin, 2003;Soderman, Gregory,McCarty, 2005; Honig, 2007).

Sözel dil becerisi gelişmiş çocuklar, konuşma dilinin sözcüklerden, sözcüklerin seslerden meydana geldiğini ve taşıdığı anlamı anlarlar. Ayrıca kendisine anlatılan şeyleri dinleyebilir ve bunlar hakkında konuşabilirler. Bu beceriler okuma yazma becerisi için temel yapı taşı olarak görülürler. Okul öncesi dönemdeki sözel dil gelişimi çocukların okuma-yazma başarısında oldukça önemli bir oynar. Sözel dil becerileri zayıf olan çocuklar, dil ile ilgili diğer becerilere de yeter düzeyde hâkim olamazlar. Sözel dil becerilerinde problem yaşayan çocuklar, okuryazarlık için gerekli olan fonolojik farkındalık, ifade etme, sözlü dille yazılı dil arasında bağlantı kurmada problemler yaşamaktadırlar. Ayrıca sözel dil gelişiminde sorun yaşayan çocuklar, normal gelişim gösteren akranlarına göre daha az düzeyde gelişmiş metafonolojik (kafiyeleme, heceleme ve sesleri tanımlama) ve morfosentaktik (biçim -tümce) becerilergösterirler (akt. Constantine, 2004; Griffith, Beach, Ruan, Dunn, 2008;Honig, 2007; Soderman, Gregory,McCarty, 2005).

Sözel dil gelişimi ile okuma ve yazma arasındaki ilişkiyi anlamak, çocukların erken okuryazarlık sürecinde nasıl hazırlanmaları gerektiğini de ortaya koymaktadır. Çocuklar sözel dili, konuşarak ve yetişkinleri dinleyerek edinirler. 5 yaşlarında uzun ve karmaşık cümleleri kullanmaya başlayan çocuklar uzun sohbetler yapabilirler. Çocukların 5 yaşındaki sözel dil becerisi, 7 yaşındaki okuma başarılarının göstergesi olarak düşünülmelidir. Çocukların sözel dil becerilerini geliştirmek için, dinleme ve konuşma etkinlikleri ile desteklenecekleri, dili etkin şekilde kullanacakları ve düşünme becerilerini kullanacakları uygun ortamların sağlanması gerekir (Weigel, Lowman ve Martin, 2007; Murphy, 2007). Çocukların sözel dil becerilerinin geliştirilmesinde öğretmenlerin göz önünde bulundurması gerekenler şöyle ifade edilebilir (Sevinç,2003).

-Sınıfta zengin bir dil kullanmak.

-Çocuklarla düzgün cümleler kurup konuşmak.

- Betimleme içeren ifadeler kullanmak (heyecanlı, kızgın, korkak gibi duygu belirten sözcükler).

-Çocukları farklı sözcükler kullanmaya özendirmek

- Çocuklarla deneyimleri, duydukları ve dinledikleri hikâyeler hakkında konuşmak.

- Çocuklara isteklerini ne şekilde belirtecekleri konusunda model olmak

-Çocukların yaşadığı problem durumlarında çözüme yönelik konuşmalara model olmak (Örneğin; "Ali ile birlikte kum bahçesinde oyuncakları ne şekilde paylaşabileceğinizi beraberce düşünelim." gibi).

-Çocukları olaylara farklı yaklaşımlar geliştirmeye, seçenekler üretmeye, seçeneklerin sonuçları üzerinde düşünmeye ve kendini uygun bir dille ifade etmeye özendirmek.

Kitap okuma, hikaye anlatma, günlük olaylar hakkında sohbet etme, etkin şekilde dinleme ve kendisini ifade etmesine fırsat tanıma, şarkı, şiir, tekerleme gibi etkinlikler çocukların sözel dil becerilerinin gelişimine katkı sağlayarak okuma yazmaya hazırlık sürecini zenginleştirir. Böylece erken yaşlarda okuryazarlığa karşı ilgi ve motivasyon artar.

Görsel Algı: Görme, insanın başlıca duyusunun aktif olarak çevreyi keşfetme işlevidir. İlk aylarda bebeğin görsel algısı çok işlevsel olmamasına rağmen yedi ve sekizinci aylar süresince önemli ölçüde değişiklikler gösterir. Görmenin gelişimi, gözün ve görme merkezinin olgunlaşmasıyla desteklenir. Yeni doğan bebeğin odaklanma becerisi ve renk algısı zayıftır. Bebekler ikinci ayda görüş alanı içindeki renkleri ayırt edebilirken üçüncü ayda yetişkinlerin yapabildiği gibi bir nesneye gözlerini odaklayabilirler. İki yıl içinde ise görsel algıda uzmanlaşmaya başlarlar (San Bayhan ve Artan, 2011). Okul öncesi yıllar görsel algı becerilerinin gelişiminde kritik dönem olarak kabul edilir. Erken çocukluk döneminde gelişen beceriler dokuz yaşına kadar iyice belirginleşir ve on bir-on iki yaş civarında yetişkin seviyesine yaklaşır. Üç-beş yaşlarında şekil-zemin algısında hızlı bir gelişim görülür. Yedi-dokuz yaşları arasında mekânda konum algısı gelişimini tamamlar. Sekiz-dokuz yaşlarında şekil sabitliği gelişimi tamamlanırken, daha karmaşık mekansal ilişkiler çocukluk dönemi boyunca gelişimini sürdürür (Tsai, Wilson ve Wu; 2008).

Okul öncesi dönemde görsel ayırt etme becerisindeki gelişmeler, okuma gelişimi sürecinde son derece önemlidir. Görsel ayırt etme becerisine sahip olan bir çocuk, kitaplara, sembollere ve başlıklara ilgi gösterir; benzerlik ve farklılıkları algılar; renkleri tanır; konum ve yön (sağ-sol, üst-alt) belirlemelerini yapar; yazının yönünü bilir. Bu beceriler onun, harfleri öğrenebilmesine ve onları kelime grupları olarak algılayabilmesine yardımcı olur (Tuğluk ve ark., 2008).

Nesneler arasındaki benzerlik ve farklılıklara dikkat çekecek fırsatlar oluşturmak, farklı renk, doku, şekil içeren nesnelerle etkileşimde bulunmasını sağlamak, el-göz koordinasyonunu geliştirmeye yönelik etkinlikler planlamak, nesnelerin birbirlerine göre konumları hakkında konuşmak çocukların görsel algı

becerilerini geliştirerek okuma yazma sürecinde harflerin birbiriyle ilişkisini ve farklılıklarını anlamasına yardımcı olur.

Fonolojik Farkındalık: Çocuklar okuma yazma becerilerini geliştirirken diğer taraftan birçok beceriyi bütünleştirirler. Bu becerilerin hangi sırayla kazanıldığına ilişkin birçok farklı görüş olmasına rağmen, önemlibecerilerden birinin fonolojik farkındalık olduğu belirtilmektedir (Uyanık ve Kandır, 2010).

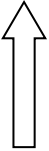
Fonolojik farkındalık, konuşulan kelimelerdeki her sesi duyabilme becerisi ve konuşmanın bu seslerden oluştuğunu anlamadır. Örneğin, fonolojik farkındalık becerisi kazanmış bir çocuk “Bal kelimesinin ilk sesi nedir? Hangi sesle biter?” sorularına cevap verebilir. Fonolojik farkındalık işitsel bir beceriyi tanımladığı için yazılı kelimelerin doğrudan okuma olarak algılanması doğru değildir. Çocuklar fonolojik farkındalık sayesinde duydukları sesler ile onları temsil eden harfleri eşleştirirler (Castles ve Coltheart, 2004; Öztürk, 2013). Fonolojik farkındalık becerisi gelişmiş olan bir çocuk, harf ve sözcüklerin söylenişlerini kavrar; sözcüklerin başlangıcı ve sonundaki ses farklılıklarını ayırt eder; sözcüklerin söylenişlerine ilişkin oyunlardan hoşlanır; kendisine okunan şiirleri ve hikayeleri dinlemekten keyif alır (Tuğluk, Kök, Koçyiğit, Kaya ve Gençdoğan, 2008).

Fonolojik farkındalık becerileri, sözcüklerdeki ilk ve son sesi ayırt edebilme, başlangıç ve son sesini eksilterek söyleyebilme, sözcüklerin başına/sonuna ses ekleme, başlangıç/bitiş seslerine göre gruplara ayırma, bir sözcüğün bir parçasını başka bir sözcüğün yerine kullanma, sözcüğün kaç hece sestem oluştuğunu söyleme şeklinde sıralanabilir Hoover (2002).

Schuele, Skibbe ve Rao’ya göre (2007), fonolojik farkındalık becerilerinin gelişimsel açıdan sıralanması Tablo 5’te belirtildiği gibidir.

Tablo 5

Fonolojik Farkındalık Becerilerinin Gelişimsel Açıdan Sıralanması

	Karmaşık	Sesleri silebilme-atabilme
		Sözcükleri ses birimlerine ayırabilme
		Sesleri birleştirerek sözcükler oluşturabilme
		Son sesleri fark edebilme
		İlk sesleri fark edebilme
		Uyakları fark edebilme
Basit	Heceleri far edebilme	

Turan ve Gül(2008)fonolojik farkındalık becerilerinin kazanım sırasını şu şekilde ifade etmiştir;

- Kafiye becerileri,

- Sözcükleri hecelere ayırma,
- Aynı sesle başlayan sözcükleri tanıma,
- Aynı sesle biten sözcükleri tanıma,
- Bir sözcükteki ses sayısını hesaplayabilme ve ünsüz- ünlü, ünlü-ünsüz ve ünsüz-ünlü-ünsüz yapısındaki sözcükleri seslerine ayırabilme,
- Ünsüz-ünsüz-ünlü-ünsüz, ünsüz-ünlü-ünsüz-ünsüz ve ünsüz-ünsüz-ünlü-ünsüz-ünsüz yapısındaki sözcükleri seslerine ayırabilme,
- Bir sözcükteki sesleri manipüle edebilme (“kat” sözcüğünü “k” sesini kullanmadan da söyleyerek ortaya yeni bir anlam çıkarma)

Çocuklar, okunan kitaplar ve sağlanan öğrenme fırsatları sayesinde fonolojik farkındalık becerisi edinirler. Bu süreçte seslerin yapısını anlamaya başlayan çocuk, erken okuryazarlık sürecinde önemli bir aşama kaydeder. Okul öncesi dönemde erken okuryazarlık becerilerinin gelişimini desteklemek için, yazılı dil ile konuşma dili arasındaki ilişkiyi anlamalarının yanı sıra ses birimlerini ayırt edebilmeleri oldukça önemlidir (Phillips, Menchetti ve Lonigan, 2008). Ülkemizde okuma yazma öğretiminde ses temelli cümle yönteminin uygulanması okul öncesi dönemdeki fonolojik farkındalık çalışmalarının gerekliliğine dikkat çekmektedir. Sesi birimlerine ayırabilme, yeni sesler üretme, nesnelere başlangıç ya bitiş seslerine göre gruplayabilme gibi fonolojik farkındalık becerilerinin erken yaşlarda kazanılması okuma yazmaya hazırlık sürecini önemli ölçüde keyifli ve kolay bir süreç haline getirecektir.

Yazı Farkındalığı: Bu beceri, yazı dilinin kurallarını, özelliklerini ve işlevini anlayabilme becerisidir. Okul öncesi dönemde çocuklardan yazıyı okuyabilmeleri değil, yazı diline ilişkin kavramları bilmeleri ve yazıya ilişkin farkındalık geliştirmeleri beklenmektedir (Justice ve Ezell, 2004). Yazı farkındalığı nasıl okuyup yazacağını bilmenin önemli bir parçasıdır. Yazıyı tanıyan çocuklar, yazılı gördükleri sözcükler ile konuşulan sözcüklerin ilişkili olduğunu anlarlar(www.ilipg.org).

Karaman’a göre (2013),dört yaşına kadar olan okul öncesi dönem çocuklarının bulunduğu basamak yazı yazmada ilk basamaktır. Bu basamakta çocuklar 1) yazının soldan sağa, yukarıdan aşağı doğru yazıldığını ve yatay bir şekilde ilerlediğini, 2) harf ve sözcüklerden oluşan bir yapı olduğunu, 3) yazıda yer alan sembollerin kendilerine özgü isimlerinin olduğunu, 4) sembollerin bir araya geldiğinde sözcükleri oluşturduğunu öğrenir. Çocukların ilk seviyede yazıları, karalamalar, rastgele işaretler, harfe benzeyen şekiller, harfi barındıran ya da harf olmadan yapılan çizimler, sayılar ve çevresindeki yazıları içerir ve geleneksel yazılar olmaktan uzaktır; çünkü sözcükler kullanılmaz. Bu nedenden dolayı çocuklar “gelişmekte olan yazarlar” olarak adlandırılır. Ayrıca okul öncesi dönemdeki çocukların, yazı farkındalığı ile ilgili alfabadeki bazı harfleri bilme, bazı harflerin seslerini bilme, harflerin büyük ve küçük harf olarak tanımlandığını bilme, çevredeki logoları tanıma ve çevresel yazıları okuma, okuma ve yazmayla ilgili olan “*sözcük, harf, okuma, yazma*” gibi terimleri kullanma, sözcükteki ilk harfi gösterme, yazının soldan

sağa doğru okunduğunu parmağıyla gösterme, çevredeki yazılara ilgi gösterme gibi beceriler kazanması beklenmektedir (McGinty, Sofka, Suttton ve Justice, 2006).

Bebekler 0-3 aylık olduklarında ellerine konan nesnelere tutar ve hızlıca vurmaya çalışırlar. 4- 6 aylık olduklarında nesnelere uzanır, kavramak için tek elini kullanıp ve ağzına götürerek nesnelere keşfederler. Yani, kitabı ağzına alma, kitabı tutma gibi kavrama ve tutma davranışları gösterebilirler. 7- 9. Aylar arasında ellerini daha iyi kullanırlar. Nesnelere bir elinden diğerine verebilir, materyalleri sökmekten ve çekmekten hoşlanırlar. Başparmak ve işaret parmağı ile kısa tutuşu yapabilir. 12-18. ayın sonuna doğru küçük nesnelere kaplara koyar ve karalamalar yaparak, kâğıt üzerindeki hareketlerini izlerler. 12-24 aylarda, yazı yazma araç-gereçlerini kavramak ve kâğıt üzerine bu materyallerle iz bırakabilmek için özellikle pastel boya bütünü parmaklarıyla kavrayıp kullanırlar. 2-4 yaşa gelindiğinde, kalemi olgun bir şekilde tutma konusunda becerikli olsalar da çizim yaparken tam adapte olamazlar ve zorlandıkları görülür (Bee ve Body, 2009).

Çocuklar, yazılı dil bilgisini birkaç yolla öğrenirler. Önce çevrelerindeki yazılara ve işaretlere ilgi gösterirler. İsimlerine benzeyen harfleri işaret etmeye başlarlar. Sıkça gördükleri sözcükleri ve işaretleri tanırlar (Örneğin, DUR yazısı gibi). İlk olarak, yazılar hakkında sorular sormaktadırlar. İkinci aşamada, farklı yazıların özelliklerini anlamaktadırlar. Örneğin, gazete, mönü ve yoldaki işaretleri görerek bu yazıların farklılıklarını anlayabilirler. Üçüncü aşamada, sözcükler arasındaki boşluğu, yazının yönünü (soldan-sağa ve yukarıdan-aşağıya doğru okunduğunu öğrenirler. Dördüncü olarak, yüksek sesle okunanların yazı ile ilişkisini kavrarlar. Yani yüksek sesle çocuğa okuma yapıldığında metindeki sözcükleri işaret edebilirler. Sonuç olarak, harflerin sözcükleri, sözcüklerin cümleleri oluşturduğunu tanırlar. (Justice, Pence, Beckman vd., 2005).

Yazının işlevini anlamaya başlayan çocuk, kendi yazı ve çizimlerini de birbirinden ayırmaya başlar. Bu farkındalık öncesinde çocukların yazıları birbirinin içine geçmiş ve ayırt edilmeleri çok zordur (Bear, Invernizzi, Templeton ve Johnston, 2008). Ayrıca yazma becerisi gelişmiş olan çocuklar harfleri kolayca tanıyabilir ve yazmayla ilgili farkındalık düzeyleri yüksektir. Çocukların sözlü ve yazılı dil arasındaki ilişkiyi anlamasını sağlayan yazı farkındalığı becerisini kazanamayan çocukların başarılı okuyucu olma olasılıkları düşüktür. Dolayısıyla, çocukların okuma becerilerinin düzeyini tahmin etmeyi kolaylaştıran güvenilir kaynaklardan biri yazı farkındalığı becerisidir (Bear, Invernizzi, Templeton ve Johnston, 2008; Farver, Nakamoto ve Lonigan, 2007; Diamond, Gerde ve Powell, 2008).

Öğretmenler çocukların yazı dilini görmesini ve kullanmasını sağlayan yazılı materyalleri, sınıflarında kullanarak çocukların dikkatini sözcükler ve harfler üzerine çekebilirler. Çok küçük yaşlarda bile yazıyı çeşitli yerlerde - işaret ve reklam panoları, alfabe ve hikaye kitapları, etiketler, dergi ve gazetelerde - görüp kullanacaklardır. Çocuklar okumayı bilmemelerine rağmen yazılı materyallerle sıkça karşılaşılırsa, konuşma diliyle yazı dili arasında bağlantı kurmaya başlarlar. Afişler, üzerinde yazı olan

resimler, kitaplar, mektuplar, yazılı semboller, gazeteler ve diğer yazılı materyaller, çocukların yazı dili ile sözel dili ilişkilendirmelerini ve bunun okumayla ilişkisini keşfetmelerini sağlamaktadır (Eliason ve Jenkins, 2003). Çocukların okuma yazmayı öğrenmeden önce bu süreci tanımaları gerekir. Günlük hayattaki yazılı uyaranlar bu anlama sürecini kolaylaştırır. Çocuklar bu uyaranlar sayesinde yazının önemine, işlevine, özelliklerine ve kullanım alanlarına ilişkin farkındalık kazanarak okuma yazmaya hazırlık sürecine kolay bir başlangıç yapabilirler.

Sözcük Dağarcığı: Düşünmenin temel ögesi olan sözcükler, bir nesnenin ya da fikrin simgesi olarak ifade edilir. Alman düşünürü Heidegger'e göre "sözcükler, varlıkların evidir". Çocukların kullanabildikleri sözcük sayısı donların düşünme yeteneklerini belirlemektedir (AktanKerem,2001).

Çocukların sahip oldukları sözcük bilgisi, okumayı öğrenme sürecinin en önemli belirleyicilerindedir. Pek çok araştırma sözcük bilgisi yüksek olan çocukların okumayı daha kolay ve hızlı bir şekilde öğrendiklerine vurgu yapmaktadır. Ayrıca okuduğunu anlama başarısının en temel belirleyicilerinden biri de sözcük bilgisidir. Doğru okumasının yanı sıra okuduğunu anlamının gerçekleştirebilmesi için çocukların sözcüklere doğru anlamları yükleyebilmesi gerekmektedir (akt. Ergül ve ark., 2014). Bazen çocuklar kullandıkları sözcüklerin farklı anlamlarından yararlanarak kendilerini değişik bir şekilde ifade etme gereksinimi duyarlar. Çocuk sözcük dağarcığını, yeni sözcükleri öğrenerek ya da bildiği sözcüklerin yeni anlamlarını öğrenerek genişletir. Sözcük dağarcığını geliştirme, çocuğun konuşmasında kolaylık ve akıcılık sağlar (Güleç, 2008).

Çocukların çoğu kelimeleri üretmeye sekiz ve on iki ay arası bir sürede başlar. Onbeş aylık çocuğun söz dağarcığında yaklaşık 10 kelime bulunmaktadır. Oniki aydan on sekiz-yirmi dört aylık döneme kadar olan süreç çocukların farklı dilbilgisel kategorilerde tek sözcükleri kullanabildiği dönemdir. Çocuklar sözcük dağarcığını on sekiz ayda elli sözcüğe çıkarttıktan sonra sözcükleri birlikte kullanmayı öğrenir ve bu yaklaşık yirmi altı aya kadar devam eder. Çocuğun ifade edici sözcük dağarcığı yirmi dört ay civarında yüz yirmi-üç yüz arası sözcüğe kadar çıkabilmektedir (Reed, 2005).

Dinleme ve konuşma etkinlikleri çocukların sözcük dağarcıklarının gelişmesine önemli katkı sağlar. Çocuk bu etkinliklerde yeni sözcükler öğrenme, öğrendiği bu sözcükleri kullanma ve tekrar etme fırsatı bulunduğu için bu deneyimleri sunacak öğrenme ortamının oluşturulması önemlidir.

Alfabe Bilgisi: Alfabe bilgisi, yazı dilinin sembollerden meydana geldiğini; bu sembollerin harf veya harf gruplarını, bu harf ve harf gruplarının ise, sözcükleri oluşturduğunu anlamayı içerir. Alfabe bilgisi okuma-yazmaya doğru atılan kritik bir adım olarak görülmektedir(Griffith vd., 2008).

Yapılan araştırmalar okula başlamadan önce alfabe bilgisinin kazanıldığını ve bu durumun erken okuryazarlık becerilerine temel oluşturduğuna vurgular. Okuma becerilerinin önemli bir parçasını

oluşturan alfabe bilgisini etkileyen temel faktörler, çocukların ileri yıllardaki okuma yazma performansını da etkiler (Uyanık ve Kandır, 2010).

Griffith ve arkadaşlarına göre (2008),alfabe bilgisinin gelişimi şu şekildedir: Çocuklar çevrelerindeki yazı örneklerini kendi yazılarıyla yeniden meydana getirirler. Bazen yazılardaki harfleri taklit ederler. Bazı çocuklar gerçek harfe benzer şekiller yapabilirler. Bazıları kendi isimlerini yazabilirlerken bazıları kendi ismindeki harflerle diğer sözcüklerdeki benzer harfleri bulabilirler. Bazı çocuklar ise eksiksiz alfabe bilgisini gösterirler.

Çocuklar okula başlamadan önce alfabenin harflerini fark etmeye başlar. Burada ifade edilen çocukların harfleri isimlendirmesi değil; çevrelerinde sıkça gördükleri logo ve yazılı uyarılara ilgi göstermeleri ve isimlerini söylemeleridir. Çocuklar kendi isimlerini yazmayı öğrendiklerinde, kendileri için “kargacık burgacık” olan bu sembollere “harf” denildiğini fark ederler. Bazı çocuklar “annenin” A’sını, A harfi olarak değil annenin “A” sını olarak tanırlar. Bazı harflere anlamlar yükleyerek o harfleri tanırlar. Çocuklar harfleri tanımadan önce kendileri için ifade ettiği anlamları fark ederek harfleri birbirinden ayırt ederler. Alfabe kuralları öğrenilmedikçe geleneksel anlamda okuma yazmanın öğrenildiği söylenemez. Alfabe kuralları harflerle konuşma sesinin ilişkilendirilmesine dayanır (McGee ve Morrow, 2005).

Erken çocukluk döneminde çocukların alfabeyle alışması sağlanmalı ve sınırlı sayıda da olsa harflerin ne işe yaradığını bilmesi gerekmektedir. Alfabe bilgisini edinemeyen çocukların okumayı öğrenmede zorlandıkları görülmektedir. Harflerin şekilleriyle oynamak ve onları süslemek küçük çocuklara keyif vermektedir. Bu bağlamda çocukların alfabenin harflerini tanımasına yardımcı olan materyallerle meşgul olmasını sağlamak önemlidir. Abc kitapları, manyetik tahta, plastik pürüzlü harfler, alfabe blokları, bilgisayar klavyesi, yapbozlar, alfabe kartları bu amaçla kullanılan materyallerdendir. Harflerin tanınmasındaki amaç, harflerin okunuşlarını öğretmek değil, bu harflerin ne anlatmak istediğine dikkat çekmektir. Yaratıcı etkinlikler, resim, müzik, alfabe şarkısını söyleme, kitap okuma, dans, hikâye anlatma, kuklalarla oyun, oyun hamuruyla harfler yapma, kum havuzunda harflerin şekillerini çizme, harfleri seslendirme gibi eğlendirici, dinlendirici ve geliştirici etkinlikler çocukların alfabe bilgisi edinmesini önemli ölçüde destekler (Palmer ve Bayley;2008;Beaty ve Pratt 2007; Üstün, 2007;Sevinç, 2003).

Sonuç

Erken okuryazarlık becerileri doğumdan itibaren edinilen ve çocukların yaşamları boyunca sosyal ve akademik başarılarını etkileyen kritik becerilerdir. Bireyin yaşamında en önemli rolü üstlenen erken çocukluk döneminde sağlanan okunma yazmaya ilişkin nitelikli çalışmalar, çocukların okuryazarlığa ilgilerini artırarak ve erken okuryazarlık becerilerinin gelişimini destekleyerek iyi bir okuryazar olmaları katkı sağlar. Çocuklar formal okuryazarlık sürecinden önce bu süreçle ilgili bilgi, beceri ve tutumlar

kazanırlar. Erken okuryazarlık becerileri sayesinde ilkokula başladıklarında okuma yazma sürecini kolayca başarabilirler. Erken okuryazarlık becerileri konusunda deneyimleri olmayan çocuklar ise zorluklarla karşılaşabilirler. Nitelikli erken okuryazarlık çalışmaları çocukların okuma yazmaya ilişkin olumlu tutum geliştirmelerinde ve okuma alışkanlığı geliştirmelerinde önemli rol oynar. Bu süreçte yetişkinlerin sorumluluğu bir kat daha artmaktadır. Ailelerin ve öğretmenlerin erken okuryazarlık konusunda sahip oldukları tutum, davranış, bakış açısı ve çocuklara sağladıkları fırsatlar sayesinde çocukların bu becerileri geliştirilebilir. Bu bağlamda yetişkinlerin evde ve okulda yazılı materyaller açısından zengin bir çevre yaratmaları, çocukların okuma yazma materyalleri ile etkileşimini sağlamaları, etkileşime dayalı kitap okuma yöntemlerini kullanmaları önemlidir. Bu amaçla yetişkinler çocukların erken yaşlarda yazı dilinin farkına varmalarını sağlayacak yazılı materyallerin (kalem, kağıt, boya, kitap, gazete, dergi, mönü, telefon rehberi gibi) olduğu ortamlar düzenleyebilirler. Yazıyı kullanmaya teşvik edebilirler (alış verişi listesi hazırlama, mektup yazma, teşekkür kartı- kutlama kartı yazma). Günlük olaylar hakkında sohbet etme, kitaplar ve görseller hakkında sorular sorma, etkin dinleme, şarkı-şiiir-parmak oyunu-tekerlemeler söyleme, çizdiği resimler hakkında konuşma, yeni sözcükler öğrenecekleri fırsatlar oluşturma sayesinde çocukların alıcı ve ifade edici dil becerilerinin gelişimine katkı sağlayabilirler. Ayrıca nesnelerin benzerlik ve farklılıkları hakkında konuşma, birbirlerine göre konumlarını söyleme, üç boyutlu nesnelere kullanarak görseller oluşturma, örüntü kurma gibi etkinliklerle çocukların görsel algı becerilerinin gelişimini destekleyebilirler.

Kaynakça

- Aarnoutse, C., Van Leeuwe, J., & Verhoeven, L. (2005). Early literacy from a longitudinal perspective. *Educational Research and Evaluation, 11*, 253-275.
- Aktan Kerem, E. (2001). *Okul öncesi dönem çocuklarında okuma gelişimi ve okumaya hazırlık programının etkisinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bear, D. R., Invernizzi, M., Templeton, S., & Johnston, F. (2008). *Words their way: word study for phonics, vocabulary, and spelling instruction* (4th.ed.). UpperSaddle River, NJ: Pearson Education.
- Beaty J. J., & Pratt; L. (2007), *Early literacy in preschool and kindergarten a multicultural perspective* (2nd). Columbus, Ohio: Pearson Education.
- Bee, H., & Boyds D. (2009), *Life span development*. (Çev: O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Cabell, S. Q. Justice, L. M. , Konold, T. R., & McGinty, A. S. (2011). Profiles of emergent literacy skills among preschool children who are at risk for academic difficulties. *Early Childhood Research Quarterly, 26*, 1-14.
-

- Castles, A., & Coltheart, M. (2004). Is there a causal link from phonological awareness to success in learning to read? *Cognition*, 91, 77–111.
- Constantine J. L. (2004). *Relationships among early lexical and literacy skills and languageliteracy environments at home and school* (Unpublished Phd thesis). University of South Florida. USA.
- Diamond, K. E., Gerde, H. K., & Powell, D. R. (2008). Development in early literacy skills during the pre-kindergarten year in Head Start: Relations between growth in children's writing and understanding of letters. *Early Childhood Research Quarterly*, 23, 467-478.
- Dickinson, K. D. (2001). Book reading in preschool classrooms. In Dickinson, K. D., & Tabors, P. O. (Eds.). *Begining literacy with language*. Baltimor, London, Sydney: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Doyle, A. (2009). *A family literacy program with varying participation structures: Effects on parent and child learning* (Unpublished Doctoral Dissertation). University of Toronto, Toronto.
- Eliason, C., & Jenkins, L. (2003). *A practical guide to early childhood curriculum*. Ohio: Merrill Prentice Hall.
- Erdoğan, T. (2013). Okul öncesi dönemde okuma yazmaya hazırlık. İçinde T. Erdoğan (Ed.). *İlkokula (ilköğretime) hazırlık ve ilkokul (ilköğretim) programları* (s. 109-131). Ankara: Eğiten Kitap.
- Ergül, C., Karaman, G., Akoğlu, G., Tufan, M., Kesiktaş, D. ve Bahap Kudret, Z. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin “erken okuryazarlık” kavramına ilişkin bilgi düzeyleri ve sınıf uygulamaları. *İlköğretim Online*, 13(4), 1449-1472.
- Gupta, M. S. (2009). *Early childhood care and education*. New Delhi: Eastern Economy Edition.
- Farver, J. M., Nakamoto J., & Lonigan C. J. (2007). Assessing preschoolers' emergent literacy skills in English and Spanish with the get ready to read! screening tool. *Annals of Dyslexia*, 57(2), 161-178.
- Girgin, Ü. (2003). Okumaya hazırlık etkinlikleri. İçinde S. Topbaş (Ed.). *Çocukta dil ve kavram gelişimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Griffith, P. L., Beach, S. A., Ruan, J., & Dunn, L. (2008). *Literacy for young children: A guide for early childhood educators*. Thousands Oaks, CA: Corwin Press.
- Güleç, G. (2008). *Okul Öncesi Eğitim Öğretmenlerinin Okuma Yazmaya Hazırlık Çalışmaları ile İlgili Görüş ve Uygulamaları* (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Honig, A. S. (2007). Oral language development. *Early Child Development and Care*, 177(6-7), 581-613.
-
-

- Hoover, W.A. (2002). The importance of phonemic awareness in learning to read. SEDL Letter. XIV (3). Retrieved from: <http://www.sedl.org/pubs/sedl-letter/v14n03/3.html>.
- Hsieh, W. Y., Hemmeter, M. L., McCollum, J. A. & Ostrosky, M. M. (2009). Using coaching to increase preschool teachers' use of emergent literacy teaching strategies. *Early Childhood Research Quarterly*, 24, 229–247.
- Justice, L. M., & Ezel, H. (2004). Print referencing: An emergent literacy enhancement strategy and its clinical applications. *Language, Speech and Hearing Services in School*, 35, 185-193.
- Justice, L.M., Pence, K.L., Beckman, A.R., Skibbe, L.E., & Wiggins (2005). *From scaffolding with storybooks: a guide for enhancing young children's language and literacy achievement*. Retrieved from www.reading.org.
- Lerner, J. (2000). *Learning disabilities: Theories, diagnosis, and teaching strategies*. (8th ed.). Boston-New York: Houghton Mifflin Company.
- Mcgee, L.M., & Morrow, L.M. (2005). *Teaching literacy in kindergarten*. New York. London: The Guilford Press.
- McGinty A. S., Sofka A., Sutton M., & Justice L. (2006). Fostering print awareness through interactive shared reading. In A van Kleeck (Eds.). *Storybook reading as a clinical tool*. (pp. 77- 119). San Diego, CA: Plural.
- Murphy, M. M. (2007). *Enhancing print knowledge, phonological awareness, and oral language skills with at-risk preschool children in Head Start classrooms*. Unpublished Doctoral Dissertation, University of Nebraska, Lincoln.
- Neuman, S.B., & Dickinson, D. K. (2002). *Handbook of early literacy development*. New York: Guilford Publication.
- Öztürk, Y. (2013). Sembolik Düşünce; Okul Öncesi Yıllarda Oyun, Dil ve Okuryazarlık. İçinde B.Akman (Çeviri Ed.). *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim* (s. 254-294). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Palmer, S., & Bayley, R. (2008). *Foundations of literacy*. London: Continuum International Publishing Grup.
- Phillips, B., M., Menchetti, J. C., & Lonigan, C. J. (2008). Successful phonological awareness instruction with preschool children lessons from the classroom. *Topics in Early Childhood Special Education*, 28(1), 3-17.
- Reed, V. A. (2005). *An introduction to children with language disorders*. Boston: Pearson.
- San, Bayhan, P. ve Artan, İ. (2011). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa Yayınları.
-
-

- Schuele, C. M., Skibbe, L. E., & Rao, P. K.S. (2007). Assessing phonological awareness. In K. L. Pence (Ed.), *Assessment in emergent literacy* (pp. 275-327). San Diego, Oxford, Brisbane: Plural Publishing Inc.
- Sevinç, M. (2003). *Gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Soderman, A. K., Gregory, K.M., & McCarty, L.T. (2005). *Scaffolding emergent literacy*. United States of America: Pearson Education.
- Tsai, C. L., Wilson, P. H., & Wu, S. K. (2008). Role of visual- perceptual skills (non-motor) in children with developmental coordination disorder. *Human Movement Science*, 27, 649-664.
- Tuğluk, İ. H., Kök, M., Koçyiğit, S., Kaya, H. İ. ve Gençdoğan, B. (2008). Okul öncesi öğretmenlerinin okuma-yazma etkinliklerini uygulamaya ilişkin görüşlerin değerlendirilmesi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 72-81.
- Turan, F. ve Gül, G. (2008). Okumanın erken dönemdeki habercisi: Sesbilgisel farkındalık becerisinin kazanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler*, 8(1), 265-284.
- Uyanık, Ö., Kandır, A. (2010). Okul öncesi dönemde erken akademik beceriler. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 3(2), 118-134.
- Üstün, E. (2007). *Okul öncesi çocuklarının okuma yazma becerilerinin gelişimi*. İstanbul: Morpa Yayınevi.
- Weigel, D. J., Lowman, J. L. & Martin, S. S. (2007). Language development in the years before school: A comparison of developmental assets in home and child care settings. *Early Child Development and Care*, 177(6-7), 719-734.
- Whitehurst, G.J., & Lonigan, C.J. (2001). Emergent literacy: Development from pre-readers to readers. In S. Neuman and D. Dickinson (Eds.). *Handbook of early literacy development* (pp. 11-29). New York: Guilford.
- www.ilipg.org/sites/ilipg.org/files/.../2011/.../child-becomes-readertr.pdf adresinden 15.06.2015 tarihinde alınmıştır.